

Іжевська О.В.,

магістрантка VI курсу спеціальності «Початкова освіта»
Педагогічного інституту Київського університету
імені Бориса Грінченка
ovizhevska.pi18@kubg.edu.ua

ORCID id 0000-0002-3903-1782

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З КЛІПОВИМ МИСЛЕННЯМ ЗАСОБАМИ ІКТ

У статті розглядається феномен кліпового мислення і вплив на його формування і розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, позитивні та негативні аспекти прояву кліпового мислення у дітей, обґрунтовується його багатофакторна детермінованість і необхідні умови подолання.

Для отримання результату був проведений аналіз існуючих наукових поглядів і підходів до навчання дітей з переважанням кліпового мислення. Розглянуто існуючі погляди на кліпове мислення як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, його різні освітні, психологічні та філософські аспекти. У результаті синтезу цих підходів з урахуванням доробок автора були розроблені пропозиції щодо вирішення проблем використання ІКТ при навчанні дітей з кліповим мисленням.

Ключові слова: інтернет-серфінг, кліпове мислення, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація суспільства, критичне мислення, психологічна реальність.

© Іжевська О.В., 2019

Вступ. Сучасний світ, що характеризується високою швидкістю зміни різноманітної, несистематизованої інформації, формує відповідний йому тип мислення, що дозволяє індивіду успішно жити і розвиватися. Таке мислення називають кліповим. Слово «clip» в перекладі з англійської мови означає будь-який фрагмент тексту, уривок з фільму або вирізки з газети або журналу. Кліпи не несуть у собі ніякого смислового навантаження, вони просто складені з декількох пов'язаних між собою образів. Тому під терміном «кліпове мислення» розуміється звичка сприймати інформацію за допомогою короткого, яскравого, дуже виразного образу. Таке мислення характеризується поверховістю, образністю, інтуїтивністю. В екстремальних ситуаціях, що вимагають високої швидкості обробки великого масиву розрізної інформації та оперативного прийняття рішень, кліпове мислення забезпечує ефективну поведінку з точки зору адаптації та виживання. Психологи пов'язують формування кліпового мислення з розвитком інформаційного простору, яке супроводжується збільшенням інформаційної активності, постійною інформаційною взаємодією. Швидкими темпами йде інформатизація освіти, що включає, перш за все, процес зміни змісту, методів, організаційних форм загальноосвітньої підготовки школярів на етапі переходу школи до життя в умовах інформаційного суспільства. Інформатизація школи викликана необхідністю використання

великих обсягів інформації у всіх сферах діяльності і неможливістю формування та обробки інформації без допомоги комп'ютерних технологій і засобів зв'язку. Кліпове мислення з філософських позицій описувалося ще на початку ХХ століття Е. Тоффлером, потім А. Модем, вітчизняним ученим Ф.І. Гіренком. З психологічної точки зору кліпове мислення вивчали Н.В. Азаренко, Г.В. Акименко, В.В. Горобець, А.Н. Ісаєва, В.В. Ковальов, Т.М. Михайлова, М.Ф. Сікач та ін. Соціальні причини його виникнення розглядаються в роботах Д.А. Бейбутова, Л.Ф. Блінової, І.А. Гриценко, Т.В. Семеновських, К.Г. Фрумкіна та ін. Проблеми щодо кліпового мислення, з якими стикається сьогодні шкільна система освіти, аналізуються в працях Г.В. Акименка, Н.Є. Зикової, Ж.В. Коробанової, Д.А. Суркової.

Мета, завдання статті. Мета статті — всебічно розглянути таке явище, як кліпове мислення, виявити причини його появи, в першу чергу, в середовищі молодого покоління, показати, як змінилося мислення сучасних школярів під впливом ІКТ і як це позначається на навчальному процесі. Крім того, автор має на меті донести до викладачів думку про те, що поява кліпового мислення цілком закономірне явище і що безглуздо нав'язувати сучасним молодим людям старі методи навчання. Набагато продуктивніше було б використовувати ті освітні технології, які б найбільш оптимально враховували особливості кліпового мислення.

Виклад матеріалу дослідження. У сучасній освіті надзвичайно значущим представляється розгляд питань, пов'язаних з проблематикою психолого-педагогічного забезпечення інноваційних процесів, які обумовлюють розвиток сучасної школи. Розробленість в наукових дослідженнях науково-методичних основ застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті дозволяє враховувати когнітивний фундамент і специфіку використання високотехнологічного інструментарію в системі організації навчання дітей. Разом з тим, незважаючи на наявні наукові дослідження, присвячені питанням розвитку освіти в умовах інформатизації суспільства, вони не дають поки що цільного і завершеного уявлення про всі психолого-педагогічні аспекти детермінації ІКТ щодо суб'єктів навчальної взаємодії в рамках інформаційно-освітнього середовища освітньої установи. У даному аспекті надзвичайно цікавим видається дослідження проблематики формування та розвитку кліпового мислення особистості, генезис якого багато авторів вбачають у результатах інформатизації суспільства, найпотужнішої інтеграції в повсякденне життя, в тому числі і в освітню сферу, що використовує інформаційно-комунікаційні технології.

Наукою накопичено певний досвід розгляду феномену кліпового мислення особистості в умовах інформаційного суспільства. Його трактування еволюціонує від введеного Е. Тоффлером у філософську традицію розуміння кліпового мислення як складової частини загальної інформаційної культури до визначення формованого під впливом ЗМІ стилю мислення і пізнання, звички сприймати навколишній світ за допомогою короткого, яскравого, гранично артикульованого посилу, втіленого у формі або відеокліпа, або теленовини (Тоффлер Е., 2002, с. 37). Створений авторами понятійний плюралізм може свідчити не тільки про різноманіття і багатоаспектність даного явища і його трактувань, але й про феноменологічне розуміння проявлених системних ознак.

У рамках кліпового мислення особистість уявляє собі навколишній світ не в якості цілісної системи, а як мозаїку розрізнених і мало пов'язаних між собою фактів і подій. Людина зникає до того, що факти навколишнього буття в калейдоскопічному темпі постійно змінюють один одного при виникаючій потребі в сприйнятті нових. При цьому людина як носій кліпового мислення не може тривалий час зосереджуватися на будь-якій інформації, що дається їй інформаційним середовищем і засобами ІКТ. У неї знижена здатність до аналізу, розумових операцій індукції і дедукції. До суперечливих проявів кліпового мислення також слід віднести розвиток прискореного стилю розумових дій, при якому в особистості виникає зниження здатності мислити

концентровано, намагаючись знайти правильні підходи до проблеми і вихід з неї. У рамках експотенційного зростання інформації кліпове мислення стає своєрідним інструментарієм захисту від інформаційного «перевантаження».

Разом з тим, навчившись мислити не критично і поверхнево, учні засвоюють короточасну інформацію і, не вникаючи в її суть, стають чутливими і сприйнятливими до різного роду маніпуляцій (наприклад, рекламного і лозунгово характеру). В умовах заглибленості в інформаційну різноманітність і строкатість інтернет-середовища носії кліпового мислення дратуються будь-яким затримкам в роботі Інтернету або відволіканню від комунікацій у соціальних мережах, здійснюваного інтернет-серфінгом — безупинної подорожі по різноманітним сайтам і порталам. Із навчальними завданнями творчого, проблемно-пошукового та дослідницького характеру, пропонованими на тому чи іншому ступені загальної середньої освіти, учні з кліповим мисленням можуть зовсім не впоратися, а осмислене аналітичне читання значних обсягів літературних текстів є надзвичайно проблемним. Їх успіх при здійсненні навчальної діяльності знаходиться у сфері строго алгоритмічної, орієнтованої на репродукування і копіювання готових зразків, пропонованих в різноманітних розв'язниках і збірниках готових творів, на сайтах. Діагностуюча нездатність учня при прочитанні художнього твору самостійно вибудовувати образну систему, відсутність вміння побачити фабулу в даному випадку взаємопов'язана і з відсутністю освоєних умінь і навичок закріплення і систематизації навчального матеріалу. Отже, учневі проблематично аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між процесами і явищами.

Як фактори, що сприяють формуванню та розвитку негативних проявів кліпового мислення, доцільно виділити:

- експотенційне зростання інформації, що пред'являється до засвоєння в рамках розвитку процесів інформатизації суспільства і насичення інформаційного середовища;
- актуалізація різноманіття цілей і багатозаданості в діяльності особистості;
- тривале споживання інформації в мозаїчному та фрагментованому вигляді за допомогою каналів ЗМІ і засобів ІКТ;
- захоплення сприйняттям короткострокової інформації й нерозвиненість довготривалої пам'яті;
- катастрофічне зменшення частки читання літературних творів у структурі дозвілленої діяльності особистості;
- недостатня увага технологій навчання, орієнтованих на розвиток критичного мислення особистості учня.

Очевидно, що інтеграція ІКТ в освітній процес не тільки змінює саму суть діяльності його суб'єктів, а й має як прямий, так і непрямий вплив на особистість людини, який, як наслідок, може мати досить суперечливий характер. ІКТ, забезпечуючи доступність і легкість отримання різноманітної інформації, звільняють користувача від рутинних операцій, створюють умови для реалізації креативності та творчості. У результаті втрачаються не тільки багато вмінь та навичок, а й форми діяльності. Слід звернути увагу і на звуження можливості живого діалогічного спілкування між суб'єктами цілісного педагогічного процесу в рамках застосовуваних ІКТ. Зменшення ролі мови як засобу об'єктивізації мислення людини, а також і частки практичних дій по формуванню і формулюванню думки професійною мовою, неминуче веде до проблеми формування комунікаційної компетентності учнів. У зв'язку з цим хотілося б відзначити зміщення дидактичної ролі викладача в область спрямування зусиль учнів на осмислення навчально-пізнавального процесу і обґрунтування його результатів у ході здійснюваної навчальної діяльності.

Однією з умов вирішення зазначеної психолого-педагогічної проблеми формування «кнопкової психології» і кліпового мислення виступає не протиставлення комп'ютера і викладача, комп'ютера і учня, а ефективне використання тих особливостей і можливостей ІКТ, які доповнюють можливості викладача і учня, збагачують суб'єкт-суб'єктні взаємодії учасників цілісного педагогічного процесу. Педагогічна практика показує, що в учнів, що володіють навичками критичного мислення з високим рівнем сформованої інформаційної компетентності та усвідомлюють все різноманіття і складність дій, прихованих за зовнішньою доступністю ІКТ, значно посилюються вимоги до точності формулювань, логічності та послідовності викладу думки, розвивається потреба в прогнозуванні результату, підвищується психологічна мобільність і гострота реакції. Це обумовлено і тим, що використання засобів ІКТ здійснюється в ході суворого і обмеженого за формою діалогу з жорсткими вимогами щодо дотримання його правил і забезпечення оперативної реакції відповідної програми.

Протиставлення кліпового мислення можливе і через уміння суб'єктивізувати когнітивну діяльність учнів. Надзвичайно значущою є інтеріоризація пізнавальної діяльності учнів. Важливо показати, як свідомо вибрати і застосувати оптимальні алгоритми вирішення завдань проблемно-пошукового характеру, за аналогією з комп'ютером, але відштовхуючись від неординарного, ірраціонального погляду на проблему, шлях до якої іноді заснований на інтуїції, здогаді.

Як зазначав С.Л. Рубінштейн, «раптово відкривається рішення — це звичайно не оста-

точне вирішення питання, а ... гіпотеза, яка перетворюється в дійсне рішення в ході подальшої перевірки та доказу» (Рубінштейн С.Л., 2000, с. 234).

Учень повинен отримувати рішення на основі смислового конструкту, а не виключно на базі формальних структур без аналізу їхнього змісту.

Подолання виявлених нами недоліків у практиці використання засобів ІКТ з метою подолання негативних проявів кліпового мислення в учнів пов'язано з визначенням загальних вимог до їх застосування, в якості яких нами розглядаються наступні:

- науковість змісту і забезпечення можливості побудови всіх видів навчальної діяльності учнів на науково-обґрунтованих принципах;
- наявність складової частини інформаційної культури суб'єктів педагогічної взаємодії — інформаційної компетентності;
- забезпечення системного підходу до процесу навчання (застосування засобів ІКТ в поєднанні з традиційними засобами навчання на всіх етапах організації навчальної діяльності учнів при її алгоритмізації);
- реалізація механізму управління навчальною діяльністю учнів на основі її алгоритмізації;
- забезпечення ефективності у виконанні всього комплексу функцій дидактичного і технологічного потенціалу засобів ІКТ;
- облік високої мотивації учнів до навчання з використанням комп'ютерів;
- активізація процесу навчання із залученням проблемно-пошукового, дослідницького підходів у навчанні;
- забезпечення гнучкості процесу навчання і його індивідуалізації в рамках основ критичного мислення;
- виконання теоретичних і практико-орієнтованих завдань, заснованих на засвоєнні учнями основних вихідних ідей, виводимості інших ідей на основі попереднього і наявного емпіричного матеріалу, знаходженні прямих і зворотних взаємозв'язків між системними елементами;
- забезпечення наступності між ступенями загальної середньої освіти при реалізації технологій і методів критичного мислення в навчанні.

Висновки. Таким чином, застосування в дидактичному процесі засобів ІКТ може стати ефективним засобом міцного і свідомого засвоєння учнями знанневого й діяльнісного компонентів змісту навчального матеріалу в умовах подолання негативних проявів кліпового мислення, якщо в основу такого навчання будуть інтегровані принципи теоретичні та методичні

положення, що відображають основні закономірності дидактики і враховують специфіку їх застосування в педагогічній практиці викладача. Дані положення повинні завжди перебувати в основі відбору змісту навчального матеріалу при конструюванні компонентів електронних навчально-методичних комплексів та оптимізації їх функціональної складової, а також організації та здійснення процесу навчання учнів відповідно

до обумовлених цілей і закономірностей, відображати його особливості з урахуванням вікових психофізіологічних особливостей розвитку дітей. Виведені нами підстави корелюють з розумінням специфіки формування і розвитку стилю мислення та інформаційної компетентності учня, що дозволяє говорити про необхідність їх обліку в якості важливих методичних умов в процесі організації навчальної діяльності дітей.

ДЖЕРЕЛА

1. Азаренок Н.В. Клиповое сознание и его влияние на психологию человека в современном мире : мат. Всерос. юбилейной науч. конф., посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна «Психология человека в современном мире». Том 5. Личность и группа в условиях социальных изменений / Отв. ред. А.Л. Журавлев. М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. С. 110–112.
2. Бабаева Ю.Д., Войскунський А.Е. Психологічні наслідки інформатизації // Психол. журн. 1998. № 1. С. 88–100.
3. Гіренко Ф.І. Антропологічні конфігурації філософії // Філософія науки. Синергетика реальності. М. : ІФ РАН, 2002. С. 415–120.
4. Захарова І.Г. Інформаційні технології в освіті / І.Г. Захарова. М. : Академія, 2007. 192 с.
5. Зінченко В.П. Психологічні основи педагогіки (Психолого-педагогічні основи побудови системи розвивального навчання Д.Б. Ельконіна — В.В. Давидова) : навч. посібник. М. : Гардарика, 2002. 431 с.
6. Пудалов А.Д. Кліпове мислення — сучасний підхід до пізнання // Сучасні технології та науково-технічний прогрес : зб. науч. статей. М. : ІФ РАН, 2011. С. 34–37.
7. Семеновських Т.В. Феномен кліпового мислення в освітньому середовищі // Наукознавство. Едукологія і педагогіка. 2014. № 5(24). С. 17–23.
8. Тоффлер Е. Шок майбутнього / Пер. з англ. М. : АСТ, 2002. 57 с.
9. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. СПб. : Пітер, 2000. 712 с.

REFERENCES

1. Azarenko, N. V. (15-16, October, 2009). Klipovoie soznaniie i yego vliianie na psikhologiiu cheloveka v sovremennom mire. M., *Psikhologiya cheloveka v sovremennom mire* materialy mizhdunar. nauch. konf. v 5 ch., Ch. 5. pp. 110–112 (in Russian).
2. Babaieva, Yu. D. (1998). Psykholohichni naslidky informatyzatsii. *Psykhol. zhurn.*, № 1, pp. 88–100 (in Ukrainian).
3. Hirenok, F.I. (2002). Antropolohichni konfihuratsii filosofii. *Filosofiya nauky. Synerhetyka realnosti*, M.: IF RAN, pp. 415–120 (in Russian).
4. Zakharova, I. H. (2007). Informatsiini tekhnologii v osviti. M. : Akademiia, 192 p. (in Ukrainian).
5. Zinchenko, V. P. (2002). Psykholohichni osnovy pedahohiky (Psykhologo-pedahohichni osnovy pobudovy systemy rozvyvalnoho navchannia D. B. Elkonina - V. V. Davydova): navch. posibnyk. M.: Gardarika, 431 p. (in Russian).
6. Pudalov, A. D. (2011). Klipove myslennia – suchasnyi pidkhid do piznannia. Suchasni tekhnologii ta naukovo-tekhnichniy prohres: zb. nauch. st. M.: IFRAN, pp. 34–37 (in Russian).
7. Semenovskiykh, T. V. (2014). Fenomen klipovoho myslennia v osvitiomu seredovishchi. *Naukoznavstvo. Edukologhiia i pedahohika*, № 5 (24), pp. 17–23 (in Ukrainian).
8. Toffler, E. (2002). Shok maibutnioho. Per. z anhl., M.: ACT, 57 p. (in Russian).
9. Rubinshtein, S. L. (2000). Osnovy zahalnoyi psykholohii. SPb.: Piter, 712 p. (in Russian).

Ижевская Е.В.

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С КЛИПОВЫМ МЫШЛЕНИЕМ СРЕДСТВАМИ ИКТ

В статье рассматривается феномен клипового мышления и влияние на его формирование и развитие современных информационно-коммуникационных технологий, позитивные и негативные аспекты проявления клипового мышления у детей. Обосновывается его многофакторная детерминированность и необходимые условия преодоления.

Для получения результата был проведен анализ существующих научных взглядов и подходов к обучению детей с преобладанием клипового мышления. Рассмотрены существующие взгляды на клиповое мышление как отечественных, так и зарубежных авторов, его различные образовательные, психологические и философские аспекты. В результате синтеза этих подходов и учитывая доработки автора были разработаны предложения по решению проблем использования ИКТ при обучении детей с клиповым мышлением.

Ключевые слова: интернет-серфинг, информатизация общества, информационно-коммуникационные технологии, клиповое мышление, критическое мышление, психологическая реальность.

O. Izhevska

PECULIARITIES OF TEACHING CHILDREN WITH CLIP THINKING BY MEANS OF ICT

The article discusses the phenomenon of clip thinking and its influence on the formation and development of modern information and communication technologies, the positive and negative aspects of the manifestation of clip thinking in children, substantiates its multifactor determinism and necessary conditions for overcoming it. To obtain the result, an analysis of existing scientific views and approaches to teaching children with a predominance of clip thinking is carried out. The existing views on the clip thinking of both national and foreign authors, its various educational, psychological and philosophical aspects are considered. As a result of the synthesis of these approaches based on the author's developments, proposals are developed for solving the problems of using ICT in teaching children with clip thinking.

Key words: internet surfing, informatization of society, information and communication technology, clip thinking, critical thinking, psychological reality.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019.

Прийнято до друку 30.04.2019.